
ФІЛОСОФІЯ ПОЛІТИКИ

© 2004 р. **Н. І. Кабанець**

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ*

Основним мотивом конституційної реформи в Україні висунуто лозунг підвищення ефективності системи влади та її відповідальності перед суспільством. Але перш ніж опікуватись проблемами ефективності влади, треба подбати про основні принципи її організації. Це питання не політичного, а юридичного плану. Воно стосується поняття суспільного договору, яким суспільство створює для себе правову державу. Поза всяким сумнівом, для суспільства немає сенсу в політичній реформі, якщо воно в ході неї не гарантує собі політичну свободу і не візьме під контроль владу, що має служити громадянам, а не самій собі. Це можна зробити тільки шляхом чіткого визначення принципів правових засад організації політичної влади в суспільстві.

У загальнотеоретичній проблематиці стосовно зміни форми правління, висунутій конституційною реформою, треба враховувати два ряди явищ, що мають різну пізнавальну природу, їх специфіка не може бути знехтувана при розв'язанні політичної кризи в Україні** [1, с. 221-229; 2].

Нагадаємо, що дискусійність положень, розгорнутих авторами в своїх статтях, не обов'язково збігається з поглядами членів редакції нашого часопису.

* Дана стаття має прикладний характер по відношенню до положень, висунутих автором у статті “Устрій чистої республіки” у контексті ідеї суспільного договору” (Право України. – 2004. – № 9), де мова йде про використання філософсько-правових розробок природничо-правової традиції з метою обґрунтування основних світоглядних засад організації політичної влади в суспільстві.

** У філософській системі Г. Когена (Марбурзька школа неокантіанства), завдання онтології визначається тим, щоб виявити істинно суще буття в філософії культури (природи), завдання деонтології – з'ясувати істинно суще должествування (належне). Останнє розглядається при цьому як особливий вид буття. Обидва ряди мають характеристику іманентності та строгої гносеологічності.

Питання деонтологічного ряду стосуються чистої моделі структури органів влади. Вона повинна містити всі необхідні елементи та забезпечувати необхідні принципи дії цих елементів. Ці питання не підлягають обговоренню та прийняттю шляхом компромісу. Питання, що характеризують конституційну реформу, як явище онтологічного ряду, передбачають і можливість, і бажаність такого компромісу, який розкриватиме специфіку нашого конкретного політико-правового досвіду. Отже, у конституційній реформі мають бути враховані питання як доцільності, характерні для деонтологічного ряду явищ, так і причинно-наслідкового порядку, характерні для онтологічного ряду явищ. Мова йде про республіканську представницьку структуру в публічному механізмі влади.

Розподіл повноважень у республіці Нового часу (сучасний період), де забезпечено загальнодемократичний характер організації самого громадянського суспільства, здійснюється між представницькими формами загальносуспільного інтересу, якими виступають: Президент – монархічний модус загальносуспільної свідомості, та дві палати Парламенту: верхня – аристократичний модус, нижня – демократичний. Ці модуси представницьких форм водночас виступають об'єктивованими рівнями самосвідомості окремого суб'єкта – носія природних прав. Відповідно, монархічний (Кант називає його автократичним) модус держави – це рівень загальнонародного інтересу в нашій суб'єктивній самосвідомості, аристократичний модус – рівень громадськоколективного інтересу, демократичний модус – рівень індивідуального інтересу в нашій суб'єктивній суспільній самосвідомості. Ці рівні і підлягають відтворенню в об'єктивованій представницькій структурі республіканських інститутів (органів) влади. Між ними йде розподіл представницьких повноважень щодо формування суспільної волі та вираження загальносуспільного інтересу.

Отже, розподіл повноважень з формування суспільної волі та вираження загальнонародного інтересу йде не між Парламентом і урядом, а між двопалатним Парламентом і Президентом – представницькими структурами в республіканській системі органів влади. Кабмін (уряд) – це похідна виконавча структура влади, що не має самостійної представницької природи. У ньому втілюється *особливість* балансу трьох представлених форм суспільної організації, які між собою ділять повноваження по його формуванню та контролю за діяльністю. Він відображає *специфіку* розподілу повноважень в межах республіканської структури, яку створюють лише представницькі форми. Саме ця специфіка породжує вид республіканської форми правління: є президентські, є парламентські, є змішані республіки. Все залежить від того, на чію користь в межах самої структури зроблено перевагу в розподілі балансу, що відображається в принципах формування та контролю за виконавчою структурою влади – урядом. Поняття ж самодостатності самої структури – його тричленності, як умови всякого балансу, ніколи в деонтологічному ряду явищ не піддається сумніву. Без неї досконалість самого публічного організму влади є неможливою, про гармонійність світогляду тоді річ взагалі не йде.

У світлі конституційно-політичної реформи правильна самодостатня тричленна республіканська структура представництва, що знаходить своє відображення в центральних інституціях державної влади: двопалатний Парламент і Президент – річ апріорна для нашого конституційного досвіду. Це саме те явище деонтологічного ряду, де потрібно керуватися принципами доцільності, оскільки така модель задається нам телеологічно. Інакше кажучи, це речі закономірно доречні в чисто теоретичному плані, що не підлягають практично-політичному компромісу, якщо ми визнаємо основоположні принципи світогляду та керуємось ними при своїй політичній самоорганізації – закладаємо правильні основи нашої політико-юридичної конструкції влади, виходячи з її соціального призначення та функціональної ролі в суспільстві. Предметом нашого практичного конституційного досвіду, що виступає явищем онтологічного ряду і де спрацьовує причинно-наслідковий характер закономірності, може бути лише *специфіка* самого балансу в межах республіканської стру-

ктури форми держави, що проявиться в порядку формування і контролю за діяльністю виконавчої гілки влади і яка продемонструє нашу національно ментальність.

Зокрема, при практичному вирішенні питання про баланс влади, слід мати на увазі, що за нашої історичної національної ментальної схильності до волонтаризму та анархізму, ми повинні цілком розуміти, що лише міцна республіканська структура представництва, базована на сильній центральній владі та значній автономії самоврядних громад територій, здатна рятувати загальну ситуацію недовіри до влади, яка час від часу складається в країні, не даючи їй переростати в нігілістично-правову кризу. Унітарна форма державного устрою, в цілому, при значній напрузі відцентрових сил, які є у нас, може бути збережена лише на умовах посилення свободи та самостійності місцевих громад регіонів і піднесенні їх політичного статусу в загальнодержавному управлінні при збереженні міцної центральної влади. Всі кращі демократії світу базуються на поєднанні сильного міцного центру та глибокої самоврядності на місцях: до федералізму, тобто визнанні ознак суверенності за суб'єктами-громадами територій; надання, якщо не їм, то їх об'єднанню – союзу (федерації) статусу *державного представницького органу з публічно-владними повноваженнями*. Це має своє пояснення, оскільки громади територій можуть самі виступати суб'єктами суспільного договору другого рівня – рівня федерації, союзу самоврядних територіальних громад, що утворюють державу, встановлюючи свій колективний орган політичної організації, який для них буде гарантом їх суб'єктивних природних прав. У представницькій республіканській структурі держави цей орган – Рада Регіонів, він же є носієм аристократичного модусу форми держави в її структурі – втіленням спільного громадсько-територіального інтересу як індивідів, так і цілісного публічно-суспільного організму – суверена, в цілому. При цьому відпадає необхідність лобювання регіонами своїх державницьких інтересів обхідним політичним шляхом – через особливе політичне утворення, особливу партію. Вони, в силу свого природного суб'єктивного права, можуть діяти не просто як елемент політичної системи, а як суспільно-політичний інститут державної влади, що підвищує їх статус в політичній системі суспільства. Отже, при введенні другої пред-

ставницької інституції в структуру Парламенту, ми створюємо систему державних гарантій для вторинних колективних суб'єктів суспільного договору, якими виступають самоврядні територіальні громади, і це є, в той же час, додаткова система гарантій для самих громадян – індивідів, первинних суб'єктів суспільного договору, оскільки їх суспільно-політичний інтерес буде захищено (шляхом відтворення в якості об'єктивного громадсько-державного інтересу) не лише з погляду їх особистих політичних уподобань, але й в принципово новій, вищій якості – як їх територіально-громадський колективний інтерес. Правильно вибудовані стосунки центру та регіонів, при узаконенні їх *природнього права*, як об'єктивованих структур нашої територіально-громадської свідомості, офіційно представляти свій політичний інтерес у Парламенті, якраз ісформують основи *стабільності* балансу державної структури органів влади.

Необхідність політичної реформи в суспільстві очевидна. Сучасний неструктурований Парламент при всій своїй “загальнонародній” представницькій природі має неорганізовану “чуттєву” (тобто нерозумну) вдачу. Тут переважають популістські, приватновласницькі, корпоративні інтереси. Віддати вирішення особливо важливих питань державної ваги на цю владну представницьку структуру, коли вона не може спромогтися на вирішення найпростіших питань своєї компетенції, значить віддати суспільство під владу політичного хаосу. Можливо, спроби політично оформити парламентську більшість, здатну формувати коаліційний уряд, будуть мати успіх. Але це не закономірне, а випадкове явище. “Врівноважений розум” Парламенту – це його чиста структура, яка втілює сукупність світоглядних принципів та юридичних основ політичної самоорганізації суспільства. Ті ж проблеми має і загальнонародна представницька влада в особі Президента: вона тепер неконтрольована і невідзвітна жодній іншій структурі влади.

Питання в політичній реформі, зрештою, для України не стоїть: Парламент чи Президент. І те, і інше однаково шкідливе при дисбалансі політичних сил і зловживаннях владою. Питання в забезпеченні самого балансу представницьких структур у системі центральних органів влади, а це – змішана (“умірена”) форма держави, яка забезпечує політичне спілкування в суспільстві на засадах права та закону, а в термінах Нової та Новіт-

ньої історії – досконалий стабільний (“чистий”) республіканський механізм організації державної влади в громадянському демократичному суспільстві, який містить усі три необхідні для забезпечення своєї діяльності представницькі елементи: Президента та двопалатний Парламент. Актом суспільного договору ми, як самосвідомі громадяни, беззаперечно робимо лише один вибір щодо форми правління: це – представницька республіка, що відповідає демократичному характеру самого громадянського суспільства. Яким буде її конкретний вид: можливо, президентська, де глава держави (носій загальнонародного інтересу) очолює уряд, можливо, парламентська, де Парламент призначає і самого Президента, можливо, змішана – президентсько-парламентська чи парламентсько-президентська, в залежності від того, хто має більше повноважень в формуванні та контролі за діяльністю уряду, – залежить від специфіки нашої конкретної культурно-національної самосвідомості. Це питання конкретно практичне. Тут необхідно враховувати причинно-наслідкові зв'язки, суб'єктивні та об'єктивні фактори, що впливають на національну ментальність. Але сама ця практична специфіка може бути проявлена лише в межах належно доцільної, тобто телеологічно заданої нам тричленної представницької структури в республіканській формі держави: в межах розподілу і балансу повноважень між Президентом і двопалатним Парламентом.

Окремо зазначимо, що питання деонтологічного ряду, ті, які стосуються укладення суспільного договору та створення відповідної республіканської структури організації влади, що витікає з цього договору, не можуть бути вирішені ні окремо Парламентом, ні Президентом: зміна Конституції не входить до кола їх юридичних повноважень. Вони взагалі не є предметом звичайного політичного процесу, оскільки політичний процес сам потребує введення юридичних основ своєї організації. Вони потребують скликання Конституанти – установчого громадянського форуму, який укладе суспільний договір, визначить правовий статус суб'єктів конституційного права і встановить (визначить) юридичні правила гри для органів державно-політичної влади. В рамках цих конституційно встановлених норм організована влада і повинна буде здійснювати політичний законотворчий процес у суспільстві.

Список літератури

1. *Кистяковский Б. А.* Социальные науки и право. Право. Методологическая природа

науки о праве, – СПб.: Изд. Русского Христианского гуманитарного института, 1998.

2. *Савальский В. А.* Основы философии права в научном идеализме. Марбургская школа права: Коген, Наторп, Штамлер и др. – М., 1908.

Н. И. Кабанець

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ
ПОЛИТИЧЕСКОЙ РЕФОРМЫ В УКРАИНЕ**

В статье автор продолжает развивать ранее изложенные идеи об устройстве «чистой республики» с точки зрения необходимости воссоздания в процессе проведения конституционной реформы деонтологически заданной трёхчленной структуры представительства государственно-политических интересов в форме двухпалатного парламента и президента с целью создания эффективного механизма государственной власти в украинском обществе.

N. I. Kabanets

**THEORETICAL AND LEGAL ASPECTS
OF POLITICAL REFORM IN UKRAINE**

The note continues elaborating on ideas expressed by the author earlier with regard to “the pure republic” in the context of the constitutional reform presently ongoing in Ukraine. The process of modeling the reform, as viewed by the author, should take into account the necessity for “reproduction” of the deontologically pre-given three-member structure of the government of state-political interests in the form of two-chamber parliament and president for the purposes of creation an effective mechanism of the state power in the Ukrainian society.